

Politická participace

Anotace:

V této lekci se žáci věnují různým formám politické participace, především situaci v postkomunistických zemích. Zkoumají také, k jakým změnám dochází v oblasti politické participace v současné době, jaké jsou důvody pro nižší participaci v postkomunistických zemích a jaké postoje zastávají v této oblasti mladí lidé v České republice.

Cíle:

- Žák svými slovy objasní pojem „politická participace“ a uvede příklad.
- Žák objasní některé důvody vedoucí k menší míře politické participace v postkomunistických zemích.
- Žák vysvětlí, k jakým změnám v oblasti politické participace dochází v současné době.
- Žák zhodnotí postoje mladých lidí žijících v České republice, které se týkají politické participace.

Věk: 15–19 let

Předpokládaný čas: 40 minut

Vzdělávací oblasti a obory pro gymnázia:

Člověk a společnost (Občanský a společenskovědní základ)

Vzdělávací oblasti pro střední odborné školy:

Občanský vzdělávací základ

Témata:

politická participace, formy politické participace

Metody a formy práce:

brainstorming, skládkové učení, názorová škála, diskuse

Pomůcky:

vytištěné 4 části textu *Politická participace a demokracie* (Příloha I) pro každého žáka, psací potřeby

Postup

EVOKACE

- Zeptejte se žáků, jestli si vybaví situaci, kdy zasáhli do dění okolo sebe s cílem něco změnit nebo kdy chtěli něco změnit, ale nic neudělali. Nechte je ve dvojicích diskutovat a poté, ať se podělí o své zkušenosti s ostatními ve třídě.

UVĚDOMĚNÍ SI VÝZNAMU INFORMACÍ

- Sdělte studentům, že dnes si budeme povídat o politické participaci neboli účasti na politice.
- Vytvořte čtyři skupiny a každé skupině dejte část textu článku (Příloha I). Nechte skupiny pracovat s využitím metody skládkového učení (viz níže).

METODA SKLÁDANKOVÉ UČENÍ

1. Rozdělte třídu do 4 stejně velkých „expertních“ skupin (A, B, C, D) a dejte každé z nich přečíst jeden z textů (všichni v expertní skupině mají tentýž text!). Po přečtení textu mají studenti cca 10 min na to, aby se v rámci své skupiny shodli na hlavních myšlenkách, komentářích a zajímavostech z nastudovaného materiálu tak, aby byli schopni předat obsah v nezkreslené podobě a zajímavou formou spolužákům z ostatních skupin. Žáci možná budou potřebovat podpořit v tom, že mohou při předávání obsahu využít obrázky, výroky z textu, citace apod.
2. Požádejte žáky, aby se přeskupili do tzv. „smíšených“ (domovských) skupin. Tzn. v každé z nich bude vždy jeden expert A, B, C a D.
3. V případě, že původní počet žáků není dělitelný čtyřmi, přiřaďte zbývající studenty do skupin tak, aby byly počtem a „expertně“ co nejvíce vyvážené. V domluveném čase si žáci vzájemně předávají poznatky ze své části materiálu. Je nutno dodržovat časovou dotaci pro jednotlivé členy skupiny, hlídat, aby si expert stihl v dohodnutém čase ověřit, jestli ostatní ve skupině jeho část pochopili (naučili se ji) správně.

REFLEXE

- Nechte žáky doplnit v sešitu větu: „*Myslím si, že hlavním důvodem, proč se občané postkomunistických zemí tolik neangážují v politickém životě, je...*“
- Nechte žáky se zamyslet nad následujícími otázkami: *Vybavím si nějakou situaci, ve které bych mohl zasáhnout? Jak bych mohl reagovat příště jinak?*

Příloha 1

TEXT A

ČLENSTVÍ VE STRANÁCH A ORGANIZACÍCH

Občané v postkomunistických zemích se účastní života politických stran méně než občané v etablovaných demokraciích, i když o rozvazování vztahu mezi voliči a stranami se tradičně mluví také v souvislosti se západoevropskými trendy. Na rozdíl od vyspělých demokracií ale politické strany začaly v postkomunistických zemích vznikat jako nečlenské (pokud tedy nezdědily členskou základnu jako česká KSČM), tzn. procesem rozvazování vztahu se členy neprošly, protože jim členové chyběli od počátku. Existují samozřejmě výjimky, kromě již zmíněných někdejších komunistických stran se jedná zejména o maďarskou pravici, která si na rozdíl od řady jiných stran vybuodovala silnou sociální základnu a vazby v občanské společnosti. V České republice se vyjma KSČM může stabilní členskou základnou pyšnit již jen KDU-ČSL. Pokud ostatní strany považujeme za subjekty, kterým téměř chybí masová členská základna, a tedy i „zapuštění kořenů“ ve společnosti, nejvýrazněji se to týká „nových“ subjektů, jako je politické hnutí ANO 2011, nebo politických projektů podnikatele Okamury, které jsou organizacemi téměř bez členů.

Absence silné základny se týká nejen politických stran, ale i dalších organizací občanské společnosti, spolků a jiných uskupení. Také do těchto organizací vstupují občané postkomunistických zemí méně než v zemích s tradiční demokracií. Tato sdružení sice také řeší problém aktivismu bez členů, ale podobně jako v případě politických stran můžeme říct, že **i postkomunistické organizace občanské společnosti vznikly rovnou jako nečlenské subjekty**, pro které se vžilo označení „transakční aktivisté“ (ze slova transakce – výměna informací a dalších zdrojů – mezi jednotlivými organizacemi občanské společnosti bez zapojení individuálních členů). V některých sektorech (např. obhajoba lidských práv nebo ochrana životního prostředí) tvoří tyto organizace většinu všech existujících skupin. Namísto jednotlivců existenčně závisejí na externím financování a pro participaci příležitosti neposkytují, což také vede k současnému zpochybňování jejich legitimacy (tj. politické oprávněnosti a možnosti ovlivňovat veřejné mínění). Přesně tato diskuse o jejich závislosti na veřejných a jiných externích zdrojích (nejčastěji je financují nadace a zahraniční fondy) byla zmíněna v kapitole o důvěře v demokratické instituce.

Zdroj: CÍSAŘ, Ondřej. *Politická participace a demokracie. Bohouš a Dáša: Demokracie pod lupou. Praha: Člověk v tísni, o. p. s., 2019, s. 74–79.*

TEXT B

VOLBY

Z hlediska politické participace představuje její základní a specifickou formu účast (nebo neúčast) občanů ve volbách. Na rozdíl od ostatních forem politické participace u voleb panuje víceméně rovnost mezi jednotlivci z hlediska příležitostí a zdrojů k tomu, aby se tohoto aktu mohli účastnit. Také pro volby přitom platí obecná charakteristika málo aktivních občanů, z hlediska volební účasti jsou občané z postkomunistických zemí považováni za demobilizované a výzkumy si všímají klesající volební účasti v regionu. Volební účast byla sice na počátku transformace při národních volbách vyšší než v zemích s tradiční demokracií, ale v následujících volbách klesala. V této souvislosti se hovoří o efektu „**zklamání z demokracie**“, které je vysvětlováno jako výsledek rozdílu mezi vysokými očekáváními spojenými s demokracií a jejím fungováním na počátku demokratizace a negativním hodnocením skutečného fungování těchto nových demokratických režimů s jejich ekonomickými problémy, korupcí a nejistotou. Řada současných reflexí ale považuje toto vysvětlení za nedostatečné a upozorňuje na to, že po více než čtvrtstoletí, které uplynulo od roku 1989, vstupují do života občanů (nejen v postkomunistických zemích) další důležité procesy, především postupující mezinárodní integrace, tzv. **globalizace**. Podle řady existujících výzkumů je to globalizace, která vytváří hlavní novou konfliktní linii současných společností včetně České republiky. **Tato linie proti sobě staví ty, kdo jsou schopni z mezinárodní ekonomické a kulturní integrace profitovat, a ty, kdo se ocitají na „vedlejší koleji“.**

DALŠÍ FORMY POLITICKÉ PARTICIPACE

Kromě účasti ve volbách, která komparativně představuje nejčastější politickou aktivitu, bývá druhou tradičně nejčastější činností podepisování petic a mezi relativně časté aktivity patří také darování financí. Na předních příčkách výzkumu se umístila také účast na veřejných setkáních v obci a politický konzumerismus, což je nakupování či nenakupování produktů z politických nebo etických důvodů, např. podpora fairtrade výrobků. Mezi relativně častou činností patřilo sdílení politických příspěvků na sociálních sítích. Činnosti, které na jednotlivce kladou větší časové, morální nebo finanční nároky, patří mezi méně často vykonávané (demonstrace, blokáda a další). I aktivní členství v politických stranách, patří mezi nejméně vykonávané aktivity. Na rozdíl od sdílení obsahu na Facebooku účast na demonstraci vyžaduje mnohem více vnitřního přesvědčení, času a někdy i peněz. U stranictví jde zase o kontinuální zapojení, často do něčeho, co někteří občané chápou jako „špinavý byznys“. Z hlediska srovnání s etablovanými demokraciemi opět platí obecná spíše pesimistická charakteristika: **v postkomunistických zemích nebyla ve srovnání s etablovanými demokraciemi nikdy na vysoké úrovni ani nevolební verze politické participace.**

Zdroj: CÍSAŘ, Ondřej. *Politická participace a demokracie. Bohouš a Dáša: Demokracie pod lupou. Praha: Člověk v tísni, o. p. s., 2019, s. 74–79.*

TEXT C

KLESAJÍCÍ ÚČAST VE VOLBÁCH A DŮSLEDKY PRO DEMOKRACII

Diskuse o postojích občanů a jejich politickém zapojení se netýká jen postkomunistických zemí, ale vede se napříč dnešními demokratiemi. Na nejobecnější úrovni v ní na jedné straně stojí „pesimisté“, kteří upozorňují na to, že kvůli postupující individualizaci života a privatizaci sdílených hodnot dochází k podkopávání základů demokratické vlády a vyprazdňování jejich hodnotových a občanských pilířů. Lidé se obracejí do soukromí, ztrácejí příležitosti i schopnost setkávat se a politicky se organizovat. Někdy se v této souvislosti mluví o klesajícím „sociálním kapitálu“, který zachycuje tvorbu a akumulaci důvěry mezi lidmi na základě jejich zapojení v organizacích občanské společnosti. Například podle Roberta Putnama si bez důvěry mezi lidmi, která vzniká právě aktivní účastí v občanské společnosti, nelze představit stabilní demokratický režim. **Již od klasických reflexí moderní demokracie je ztráta vazeb mezi sdružujícími se lidmi, kteří se účastní politiky, nejjistější cesta k nastolení despotické vlády, která nepodléhá občanskému dohledu.** Na druhé straně pak stojí ti, kteří současné změny neinterpretují jako úpadek demokracie, ale projev její vnitřní proměny. Podle tohoto pohledu mohou být sice občané kritičtější vůči svým politickým představitelům než v minulosti, to ale nutně nemusí znamenat, že ztrácejí loajalitu k principům demokracie. Stejně tak klesající zájem o volby nemusí pro demokracii znamenat fatální problém, pokud je vyvažován rozšiřujícím se repertoárem politického vyjadřování například skrze petice, demonstrace, etické nakupování nebo internetový aktivismus. **Zatímco podle prvního pohledu se rozšiřuje tábor „pasivních nedemokratů“, podle druhého se objevuje nový typ „kritických demokratů“.**

V souvislosti s druhým pohledem se objevily dva důležité kritické pohledy. Podle prvního z nich nemůže současná demokracie přežít, pokud se participace skrze alternativní kanály nepřelije také do volebního chování. Je sice možné, že demonstrace, petice nebo internetová aktivita dokáže ovlivnit jeden konkrétní politický problém a výsledek jeho řešení, nepromítne se ale do výběru celkového politického programu a jeho představitelů, kteří politická rozhodnutí přijímají. S tím souvisí generační hledisko, protože alternativní způsoby participace bývají často spojovány právě s mladšími generacemi. Těch se týká druhá kritika, resp. skeptický komentář. I když mladí skutečně mohou ztrácet zájem o staré způsoby participace, podle optimistů hledají nové způsoby politického projevu, a díky tomu posunují tradiční koncepci „na povinnosti založeného občanství“ k „aktivnímu občanství“. Podle některých současných příspěvků do této diskuse ale právě v nejmladší generaci v USA a západní Evropě klesá podpora demokracie a jejích principů nejvíce. **Dnešní mladí jsou tak údajně pasivnější demokraté než generace jejich rodičů a nic na tom nemění to, že používají alternativní způsoby politické participace a vyspělé technologie.**

Zdroj: ČÍSAŘ, Ondřej. *Politická participace a demokracie*. Bohouš a Dáša: *Demokracie pod lupou*. Praha: Člověk v tísni, o. p. s., 2019, s. 74–79.

TEXT D

MLADÍ ČEŠI

Podle jedné série výzkumů by se měla podpora demokracie mezi mladými generacemi zvyšovat, protože tyto generace si s sebou nenesou „zátěž komunismu“. Podíl nedemokratů by měl být vyšší mezi nejstaršími generacemi, které vyrostly ještě před rokem 1968, což by poukazovalo na jejich postupné vymírání. A i když se podle výše zmíněných mezinárodních výzkumů pozitivní postoje k demokracii mezi mladými nerozvíjejí, podle výzkumu Sociologického ústavu mezi českými středoškoly z roku 2016 souhlasí 58 % z nich s tvrzením, že demokracie je nejlepší forma vlády. Pro srovnání – v celé populaci si totéž myslí 50 % obyvatel). Také výsledky dalších výzkumů zpochybňují výklad o úpadku podpory demokracie mezi mladými lidmi v České republice, pokud je srovnáme se staršími skupinami.

Jak ale Češi pojem občanství vlastně chápou? To je důležitá otázka i z hlediska způsobu, jakým budou chtít politicky jednat, nebo jinak řečeno politicky participovat. Mají čeští občané tendenci spíše pasivně přijímat rozhodnutí státu a řídit se jimi, nebo se v nich probouzí aktivní občané, kteří se alespoň z hlediska sebepojetí snaží ovlivňovat věci přímo? Nejdůležitější charakteristikou dobrého občana je podle Čechů dodržování pořádku a poslušnost vůči autoritě demokratického a právního státu. V tom se nijak neliší od občanů ze zemí, ve kterých má demokracie delší tradici, pro něž je tato dimenze také důležitá. Z hlediska aktivní participace ale zároveň Češi občanství spíše nedefinují: zatímco účast ve volbách do jejich koncepcí ještě spadá, představa dobrého občana není téměř vůbec spojena s vyvíjením aktivit v rámci občanských a politických sdružení (Linek a kol. 2017). **Český občan je v převládajícím pojetí chápán jako poslušný a politicky pasivní, a to se týká také mladších skupin populace.** V českém prostředí tedy nedošlo k postupnému poklesu důrazu na občanské povinnosti a současnému nárůstu koncepcí aktivního občanství.

Zdroj: CÍSAŘ, Ondřej. *Politická participace a demokracie. Bohouš a Dáša: Demokracie pod lupou. Praha: Člověk v tísni, o. p. s., 2019, s. 74–79.*